

UOT: 82:81-26;82:81`38: 398:801.6; 398:82.0; 801.8

MAHİRƏ İSMAYILOVA*

HÜSEYN İBRAHİMOVUN “ƏSRİN ONDA BİRİ” ROMANINDA BAYATI NÜMUNƏLƏRİ

Məqalədə Hüseyn İbrahimovun “Əsrin onda biri” romanı və bu romanda yer alan bayatı nümunələri tədqiq edilmiş və təhlilə cəlb olunmuşdur. “Əsrin onda biri” romanı demək olar ki, Hüseyn İbrahimov yaradıcılığının zirvəsi sayılır. Bu romanda ədəbiyyat tariximizdə ilk dəfə olaraq Şərq memarlıq məktəbinin banisi, məşhur memar Əcəmi Naxçıvaninin bədii obrazı yaradılmışdır. Əsərin süjet xətti məhz həmin obraz ətrafında cərəyan edir və baş verən hadisələrin mərkəzində Əcəmi obrazı dayanır. Aparılan təhlillərdən də aydın olur ki, Əcəminin və digər obrazların dili ilə söylənilən bayatı nümunələri yazıçı tərəfindən obrazların xarakter xüsusiyyətlərinə uyğun şəkildə seçilmişdir. Əsərdə bayatı janrının sevgi, məhəbbət, həsrət, ayrılıq, qəm, kədər motivli nümunələri üstünlük təşkil edir. Aparılan tədqiqat onu göstərir ki, şifahi xalq ədəbiyyatımızda üstünlük təşkil edən bayatı janrı “Əsrin onda biri” romanında da bu üstünlüyü saxlamaqdadır. Həmçinin əsərin xalqilik keyfiyyətini artırmaqda da böyük rol oynayır.

Açar sözlər: *Hüseyn İbrahimov, roman, təhlil, tədqiqat, şifahi xalq ədəbiyyatı, bayatı, xalqilik.*

Azərbaycanın görkəmli qələm sahiblərindən biri olan xalq yazıçısı Hüseyn İbrahimov yaradıcılığa şeirlə başlamış, yaradıcılığının ilk illərində gözəl şeirlər qələmə almışdır. Daha sonralar ara-sıra lirik janra müraciət etsə də, ədəbiyyatımızda bir nasir kimi tanınmışdır. Yazıçı bədii nəsrin bütün janrlarına müraciət edərək çox uğurlu əsərlərə imza atmışdır ki, bu əsərlər sırasında “Əsrin onda biri” romanını qeyd etməmək mümkün deyil.

Akademik İsa Həbibbəyli Hüseyn İbrahimovun “Əsrin onda biri” romanına yazdığı “Şəxsiyyətin və sənətin zirvəsi” adlı ön sözdə qeyd edir ki, bu roman on il ərzində yazılmış, tam halda 1987-ci ildə çapdan çıxmışdır. Bu əsər yeni dövr Azərbaycan tarixi romanının dəyərli nümunəsidir. Məhz bu əsərlə ədəbiyyat tariximizdə ilk dəfə olaraq Şərq memarlıq məktəbinin banisi, məşhur memar Əcəmi Naxçıvaninin bədii obrazı yaradılmışdır. Bununla belə, romanda Cahən Pəhləvanın hakimiyyəti dövrünün siyasi-tarixi hadisələri bədii sözün gücü, imkanları vasitəsilə dəyərləndirilmişdir. “Əsrin onda biri” tarixi romanı Əcəmi Naxçıvaninin dövrü, mühiti və müasirləri haqqında əyani təsəvvür yarada bilir. Əsərdə tarixiliklə müasirlik vəhdətdədir. Hüseyn İbrahimov Əcəmi dövründən alınmış mövzu və ideyalar, habelə obrazlar vasitəsilə yeni dövrün insanlarına ibrət və sənət dərsləri aşılayır (3, s. 17).

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu əsər nəinki ibrətli və hikmətamiz tarixiliklə zəngindir, həmçinin folklorşünaslar üçün gərəkli olan şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinin də üstünlük təşkil etdiyi bir əsərdir. Romanda demək olar ki, folklorun bütün janrlarından nümunələr – atalar sözləri, məsəllər, bayatılar, lətifələr, ağılar, alqışlar, qarğışlar, sayacı sözlər, inanclar və s. yer almaqdadır. Bu əsər onu göstərir ki, yazıçı Hüseyn İbrahimov tariximizlə yanaşı, folklorumuza da dərinləndirilmiş, bunu tarixi romanında böyük ustalıqla, məharətlə, yerli-yerində istifadə etməyi bacarmışdır.

Əsərdə ən çox rast gəldiyimiz janrlardan biri də bayatıdır. Bayatı şifahi xalq ədəbiyyatımızın ən çox yayılan janrlarından olub, dərin mənalı, fəlsəfi, əxlaqi, ictimai fikirlər ifadə edən qısa yığcam lirik parçalardır. Qeyd edək ki, bayatı bir söz, termin kimi “köhnə, boyat” kəliməsi ilə əlaqələndirilmiş, həm “ulu Tanrı” kimi mənalandırılmış (Mahmud Kaşğarlı), həm də Oğuz xanın nəvəsi, Gün xanın ikinci oğlu Bayatın, sonralar isə əski azərbaycanlıların soy-kökündə əhəmiyyətli rol oynamış eyni adlı qəbilə, tayfa, elin adı ilə bağlanmışdır (1, s. 4).

Azərbaycan elm aləmində isə bayatların toplanmasına, tədqiqinə və nəşrinə XX əsrin 20-30-cu illərindən başlanılmışdır. Bu istiqamətli elm yolunda Vəli Xulufu, Əmin Abid, Həmid Araslı, Paşa Əfəndiyev, İsmayıl Hikmət, Mirzə Abbas Abbaszadə, görkəmli şairimiz Abdulla Şaiq, Mirzə Məhəmməd Axundzadə, Şəfiqə Əfəndizadə, Hənəfi Zeynallı, Firudin bəy Köçərli, Naxçıvan ədəbi mühitindən Məhəmməd Hüseyn Təhmasib, Eynəli bəy Sultanov kimi folklorşünaslarımızın xidmətləri mühüm əhəmiyyətə malik olmuşdur. Şəfiqə Əfəndizadənin "Bayatılar və manilər" (1925), Mirzə Abbas Abbaszadənin "Arvad ağısı" (1914 və 1915), Hümmət Əlizadənin "Azərbaycan bayatıları", Asiya Məmmədovanın "Bayatılar", H.Qasimovun "Bayatılar" (1956, 1960) adlı toplama kitabları da bu janrın təbliğində və yayılmasında böyük rol oynamışdır (6, s. 87).

Qədim zamanlardan insanların musiqili ahənglə ifa etdiyi bayatı janrı təkcə şifahi yolla deyil həmçinin yazılı yolla da dövrümüzdə qədər gəlib çatmışdır. Bayatı janrına aid olan nümunələrə təkcə XIX-XX əsr yazıçı və şairləri deyil, həmçinin orta əsr yazıçı və şairləri də müraciət etmişlər. Buna görə də qədim əlyazma və cümlələrdə bayatı nümunələrinə yetərli sayda rast gəlinir.

Bayatı janrının zənginləşməsində çoxsahəli dünyagörüşü, bədii-estetik, fəlsəfi-psixoloji düşüncə tərzilə ədəbiyyatımıza yeni ruh qatan klassik şair və yazıçılarımızın da xidmətləri inkar edilməzdir. Onlar öz dəst-xətti ilə bayatılar yazmaqla ədəbiyyatımıza müəllifli bayatıları da daxil etmişlər. Bunlardan XVI əsrdə yaşamış həm dövlət başçısı, həm də ədəbi şəxsiyyətlərdən sayılan Şah İsmayıl Xətəini, Məhəmməd Füzuli ədəbi məktəbinin davamçısı kimi şöhrət qazanmış XVI-XVII əsr klassik şairlərindən Məhəmməd Əmanini, XVIII əsr Azərbaycan ədəbiyyatında adları qoşa çəkilən dost şairlərdən olan Molla Pənah Vaqifi və Molla Vəli Vidadini, XIX-XX əsr ədəbiyyatımızın görkəmli şəxsiyyətləri sırasında yer alan Abbas Səhhəti, Abdulla Şaiq, Cəfər Cabbarlı, Səməd Vurğun və başqalarını göstərmək mümkündür.

Bildiyimiz kimi bayatılar mövzu və məzmun baxımından müxtəlif qruplara ayrılmışdır. Bayatılarda sevgi, məhəbbət, vətənə bağlılıq, vətən həsrəti, əxlaqi-tərbiyəvi fikirlər, əmək və zəhmət kimi mövzu və məzmunlar yer almaqdadır. H.İbrahimovun "Əsrin onda biri" əsərində də bu səpkili bayatılar əsərə bir axıcılıq, rəvanlıq qatmış, xalq ruhuna, xalq danışığı tərzinə, məişət üslubuna yaxınlaşdırmışdır. Bunu mətn daxilində rast gəldiyimiz nümunələrə baxarkən də görə bilərik. Romanın əvvəllərində oxuyuruq:

"Cəmil kəcavənin arxasınca çox baxdığımı görüb yanıma gəldi, bic-bic qımışıb, yenə zarafatından qalmadı. – Bəli şəhərimizdə şəm oduna yanan pərvanələrinin biri də artdı. Sonra mənə göz vurub pəstdən, özü də şirin bir ləhcə ilə oxudu:

Aya baxdım, ay bəyaz,
Qıza baxdım, qız bəyaz.
Yazı yazan insaf et,
Bu gözəli mənə yaz (3, s. 44).

Bu bayatıda məhəbbət, həsrət, intizar özünü göstərməkdədir. Yazıçı əsərdə bu bayatını Əcəminin Dəryanura olan sevgisini görən dostu Cəmilin dilindən səsləndirmişdir. Bir çox bayatıda rast gəldiyimiz kimi, bu bayatıda da təşbehdən istifadə edilmiş, qızın gözəlliyi, bəyazlığı Aya bənzədilmişdir. Həmçinin Əcəminin arzusu dostunun dili ilə sadə, lakin poetik üslubda deyilərək əsrin oxunaqlığını artırmışdır.

Əsərdə giley-güzar, qəm-kədər bildirən bayatılar isə daha çoxdərbanla mühafizin dialoqunda özünü göstərir: "– Ə, yoxsa buda bir kişilikdir? Yenə sən divarın içəri səmtindəsən. Amma mən saraydan çıxan, saraya gələn ərkan adamlarının qabağında o qədər quruyub durmuşam ki, lap dönüb olmuşam bel sapı. Bir zənən xeyalağı dönüb gözünün ucuyunan da baxmır".

Yamana ay yamana,
Oxu qoyduq kamana.
Eşşəklər arpa yeyir,
At həsrətdir samana (3, s. 109).

Mühafizin söylədiyi bu bayatıda giley-güzarla yanaşı, üzə gülüş gətirən yumorlu məqamlar da sezilməkdədir. Əsərdə bu iki obrazın söhbətləri arasında digər bayatı nümunələri də diqqəti çəkir:

“Bu dəfə köşkdə sükut uzun sürdü. Mühafiz pəncərədən bayıra boylandı: – Ə, İman gör nə gözəl ay doğub, hər şey süd kimi ağappaqdı. Dərban onun sözünü təsdiq etdi: – Demək olar ki, bu gün ayın hilal çağıdır. Mühafiz köks ötürdü və birdən yanıqlı bir səslə bayatı dedi:

Mən aşiq sirdaşım var,
Torpağım var, daşım var.
Arazın sularında
Mənim də göz yaşı var (3, s. 115).

Əsərdə yer alan, bir çoxunun əzbərə bildiyi bu bayatılar da şifahi şəkildə yaranmış, daha sonralar yazıçılar və şairlər tərəfindən bədii əsərlərə, romanlara daxil edilmişdir.

Ümumiyyətlə, bayatların nə vaxt yarandığını dəqiq şəkildə söyləmək çətindir. Çünki bayatılar zamanla müəyyən şəxslər tərəfindən yaradılsa da yazıya alınmamış, sonralar şifahi şəkildə yayılaraq dövrümüzdə qədər gəlib çatmışdır.

Folklorumuzda elə bayatılar da vardır ki, onlar müəyyən bir peşə ilə, sənətlə bağlı olmuşdur. Bu bayatıları söylədiyimiz vaxt həmin peşə ilə, sənətlə məşğul olan görkəmli şəxsiyyətləri göz önünə gətirməmək mümkün deyil. Elə buna görə də, yazıçı Hüseyn İbrahimov aşağıda təqdim etdiyimiz bayatını memar Əcəmi Şəxsiyyətinin timsalında qeyd etmişdir. Əcəminin və anası Badisəbanın oxuduğu bayatıda bunu müşahidə edirik:

“Birdən özü də bilmədən zümrümə etdi. Bir vaxtı anası Badisəbanın oxuduğu bayatını pəsdən, ancaq çox yanıqlı səslə etdiyi zümrümə elə bil özünün də xoşuna gəldi:

Bu qala bizim qala,
Həmişə bizim qala.
Tikmirəm özüm qalam,
Tikirəm izim qala.

Bir az ara verib bayatını bir də zümrümə etdi. Anasının bir vaxtı oxuduğu bu bayatını elə bil onun üçün qoşmuşdular. Burası onun daha çox xoşuna gəldi. Tikirəm izim qala” (3, s. 221).

“Əsrin onda biri” romanında məhəbbət məzmunlu bayatılara daha çox rast gəlinir. Məhəbbət məzmunlu bayatıların mövzu istiqamətini bir neçə qrupa bölmək mümkündür. Onların bir qismində eşq, sevgi, vəfa, sədaqət, naz, qəmzə, digər qismində isə ayrılıq, hicran, intizar, həsrət, arzu, istək, üzüntü, nigarançılıq, nisgil kimi cəhətlər üstünlük təşkil edir. Şəhdigül obrazı vasitəsilə ifadə olunan həmin bayatılarda da qəm-kədər, nisgil özünü göstərir:

“Biraz keçməmiş Şəhdigülün xoş zümrüməsi axıb qulaqlarıma doldu. Qardaşının nisgilli ölümündən sonra o necə həvəsə gəlib oxuya bilərdi? Amma indi oxuyurdu:

Aşığam yar dilini,
Rəqibin yar dilini.
Gədalar söz anlamaz,
Yar bilər yar dilini.

Nə gözəl səsi var idi, Şəhdigülün! Arxası üstə otluğa uzandım, gözlərimi aydın səmaya dikdim. Şəhdigülün incə səsi bulağın həzin səsinə qarışıb qulaqlarıma axdı.

Mən aşiq, sənə gözüm,
Səyirir sənə gözüm.
Birdən ayrılıq olar,
Qoy baxsın sənə gözüm.

Bu səslər birləşib ürəyimdə qəribə, anlaşılmaz hislər oyatdı" (3, s. 245).

Əsərdə yazıçı qəmli bayatılardan istifadə edərək Şəhdigül obrazının nisgilini, içindəki dərdi, kədəri, taleyindəki bəxtsizliyi də göstərməyə nail olmuşdur. Bu bayatılar vasitəsilə əsər oxucuya daha yatımlı, yaxın bir üslubla çatdırılmışdır:

Əzizim dillər haray,
Sonalar, güllər haray.
Fələk qəsdimə durub,
Haray, ay ellər, haray (3, s. 261).

Klassiklərin, həmçinin aşiq və el şairlərinin yazıb yaratdıqları bayatıların müəyyən qismi əlimizə çatsa da, qadın şairlərimizin düzüb qoşduqları dördlülər, demək olar ki, qorunmamışdır. Əslində isə bu irsin zənginləşməsində qadınlarımızın fəaliyyəti daha güclü olmuşdur. Hərgah əsrlər boyu şair təbiətli nənələrimizin, ana və bacılarımızın poetik təfəkküründən süzülüb gələn bayatıları bir yerə toplamaq mümkün olsaydı, onda onların üstünlük qazanmasına şübhə qalmazdı. Qadının, ananın ailədə, cəmiyyətdə, ictimai həyatda tutduğu yeri, mövqeyi, həmçinin əksər bayatılarımızda gizlənmiş zərif hiss və duyğuları, ilıq və mülayim ana nəfəsini də nəzərə alsaq, bu nümunələrin xeyli hissəsi onların payına düşür (1, s.8). Bütün bu söylənən fikirləri, deyilən mülahizələri Hüseyn İbrahimov əsərdə, Badisəbanın Əcəmiylə olan söhbətində qısa və konkret şəkildə şərh etmişdir:

"Anam öz peşəsi barədə bildiklərini elə həmin gün mənə danışdı. –Düzünü desəm analar, nənələr əvvəlcə belə xalçalar toxumayıblar. Elə ki, evlər bina olundu yer üzündə, onda analar da, nənələr də peşələrinə daha ürəkdən girişdilər. Əvvəlcə kilimlər, sonra xalçalar, xalılar toxundu. Toxunub kəsildi, evlərin bəzəyi oldu. Analar, nənələr ömürlərini bu peşəyə bağladılar, hələ bayatı da düzəltdilər özləri:

Mən aşiq, hana qursam,
Xanədə hana qursam.
O gün azar taparam,
Hanadan yana dursam" (3, s. 248).

Bayatıların bir çoxu müəyyən bir şəxsin igidliyini, mərdliyini, insani xüsusiyyətlərini öymək, tərifləmək, onun adına, doğulduğu vətəninə xoş sözlər ifadə etmək məqsədi ilə də yaradılmış, daha sonralar ağızdan-ağıza keçərək ümumiləşmiş formada ifadə olunmuşdur. Əsərdə Əcəminin şanına söylənən bayatıları buna nümunə kimi göstərmək olar:

"Onlar mağaradan eşiyə çıxanda Əli Şimşəyin silah yoldaşları yaşıl otların üstündə bardaş qurub əyləşmişdilər. Bu vaxt birisi əlini qulağının dibinə aparıb xüsusi avazla dedi:

Mərd anadan mərd oğul,
Namərd olmaz mərd oğul.
Qorxaq töhmət götürər,
Baş ucaldar mərd oğul.

Yaşıl otların üstündə əyləşənlərin nəzərləri Əcəmiyə tərəf yönəldi. İkinci bayatı çəkildi:

Əzizinəm, əl incə,
Ayaq incə, əl incə.

Burdan bir pəri keçdi,
Yeri, yurdu Əlincə.

Bayatı çəkən yenə dedi:

Əzizim, ulu dağlar,
Çeşməli, sulu dağlar.

Bütün dəstə yenə öz işini görmək istərkən Əli Şimşək əlini qaldırıb onları dayandırdı.–
Ayrılıqdan, ölümdən söhbət açmayın!” (3, s. 256).

Əslində burada yazıçı oxucunu bir az “işlətmək” məqsədi güdüb. Belə ki, bayatını sevən, könlünə yatan oxucu həmin nümunəni toplama kitablarında axtarmalı olacaq, beləcə bir yerinə bir neçə bayatı ilə həm öz mütaliəsini zənginləşdirəcək, həm də folklorun yaşarlılıq sandıqçası olan yaddaşına yazacaqdır. Bu da Hüseyn İbrahimov yazıçı məharətinin bir nümunəsi kimi qeyd oluna bilər. Biz də məhz yazıçının istəyinə qeyri-ixtiyari tabe olaraq həmin bayatının sonrakı iki misrəsini araşdırdıq. Bayatı toplularında yer alan yuxarıdakı bayatının tam mətni bu şəkildədir:

Əzizim, ulu dağlar,
Çeşməli, sulu dağlar.
Dibində igid ölüb,
Başında bulud ağlar (7, s. 181).

Bir çox bayatı nümunələri var ki, özündə ağı janrının xüsusiyyətlərini daşıyır. Göründüyü kimi ağı mahiyyətli bubayatın nümunəsi də Əli Şimşəyin xoşuna gəlmədiyini üçün axıra kimi söylənilməsinə istəməmişdir.

Folklorumuza nəzər saldıqda bayatılarımızın regionlara görə variantlılığını görürük. Bunun başlıca səbəblərindən biri də insanların doğulduğu, boya-başa çatdığı, yaşadığı yerin, həmin ərazilərdə olan (yer, çay, göl, dağ, dəniz və, s.) toponimlərin adlarına uyğun yaratdıqları bayatılar olmuşdur. Naxçıvan ərazisindən keçən Araz çayına, tarixi qaynaqlarda öz əzəmətliliyi ilə yadda qalan Əlincə yurduna, Naxçıvanın simvollarından biri sayılan “Elanlı” kimi adlandırılan İlanlı dağına (Haça dağa) həsr olunmuş bayatı nümunələri də “Əsrin onda biri” romanında yer almaqdadır. Müəllifin Elanlı dağına həsr etdiyi və özünün yaratdığı bayatı nümunəsi də buna misal ola bilər:

“Qalxıb yerimdə oturdum. Məşriqdə Günəşin özü görünsə də, şəfəqləri Elanlı dağının arxasında ağı-qızıllı örpək asmışdı. Yadıma bir neçə il əvvəl eşitdiyim bayatı düşdü:

Əzizinəm, Elanlı,
Açıq olur el alını.
Burda bir dağımız var,
Çağırırılar Elanlı (3, s. 240).

Çay adları ilə bağlı folklor nümunələri, xüsusilə Araz çayının Naxçıvan ərazisindən keçdiyi və bu çayın adı ilə bağlı xeyli bayatı mövcuddur. Bu əsərin bir çox yerində də istifadə edilmişdir:

“Mühafiz nə başa düşdüsə sual vermədi. – Hə belə-belə işlər! dedi və bayatı çəkdi:
Araz qırağı çiçək,
Gətir bura su içək.
Özümə yar seçmişəm,
Ala göz, qara birçək (3, s. 292).

Yazıçının əsərdə toponimli bayatılardan istifadə etməsinin başlıca xüsusiyyətlərindən biri də hadisələrin hansı ərazidə baş verməsini və oradakı təbiət təsvirini oxuculara bədii yolla çatdırma istəyidir.

“– Ə, ürəyini geniş elə, İman! Dünya hali deyil. – Mühafiz də qəhərləndi, pəncərədən uzaqlara baxıb adəti üzrə bayatı çəkdi:

“Araz, Araz, xan Araz,
Min yerdən axan Araz.
Dərd əlindən üstündə
Şimşəklər çaxan Araz” (3, s. 370).

Bayatını axıcı, ahəngli edən başlıca xüsusiyyətlərdən biri də onun qafiyəli olmasındadır. Bayatılar demək olar ki, ən çox “aaba” qafiyə sistemi üzərində yaradılır. Bəzi bayatılar isə cinas üzərində qurulur. Digər qafiyəli bayatılardan fərqli olaraq cinas qafiyəli bayatılarda dörd misralıq ifadələrlə dərin fəlsəfi fikirlər söyləmək daha çətindir. “Əsrin onda biri” romanından götürülmüş bayatı nümunələrinin də, demək olar ki, bir neçəsi bu qafiyə sistemi üzərində qurulan bayatılardır. Əsərdə Nəsrin xatın tərəfindən söylənən bayatıda cinas qafiyəli bayatıya bir nümunədir:

“Əzizinəm yar dərdi,
Mən gül əkdim, yar dərdi.
Ürəyimə toxunma,
Bil onun da var dərdi” (3, s. 148).

Bütün bunlarla yanaşı, bayatı həm də aşıq yaradıcılığının özəyini təşkil edir. Aşıq yaradıcılığını bayatısız təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Bayatıların böyük bir hissəsi xalq ozanları, aşıqları tərəfindən yaradılmış, lakin kitablara, cümlələrə qeyd edilmədiyindən xalqın dilinə düşərək xalq bayatılarına çevrilmişdir. Daha sonralar ədəbiyyatımızda yer alan şeir və əsərlərdə yazıçı və şairlərin özlərinin yazdıqları bayatı nümunələrinə də rast gəlirik. Belə yazıçılardan biri də şübhəsiz ki, xalq yazıçısı Hüseyn İbrahimovdur. O, “Əsrin onda biri” romanında xalq bayatılarından yararlanmaqla bərabər, özünün yaratdığı bayatı nümunələrini də yerli yerində istifadə etmişdir.

Hüseyn İbrahimov bayatılardan istifadə etməklə “Əsrin onda biri” romanının dilini sadələşdirmiş, onun xalq ruhuna yaxınlaşdırmış, xəlqilik keyfiyyətini artırmışdır. Bayatı janrı ilə yanaşı, digər folklor janrları da bu istiqamətdə böyük rol oynamışdır. Lakin bayatıların üstünlüyü “Əsrin onda biri” romanında daha qabarıq gözə çarpır.

Bütün bu araşdırmalar və təhlillər onu göstərir ki, bayatılar xalqımızın tarixi keçmişdəki günlük yaşamını, məişət problemlərini, adət-ənənələrini, insanlar arasındakı ailə, dostluq, düşmənlik münasibətlərini özündə əks etdirən şifahi xalq ədəbiyyatının ən qədim janrlarındandır. Bu səbəbdən də tarixi romanlarımızda bu janra yer verilməsi təbii sayılmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azıbaycan bayatıları. Bakı: Yeni Nəşrlər Evi, 2004, 304 s.
2. Bayatılar. Bakı: Yazıçı, 1985, 197 s.
3. Əfəndiyev P.Şifahi xalq ədəbiyyatı. Bakı: Maarif, 1981, 401 s.
4. Əliyev R. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. Bakı, 2014, 350 s.
5. İbrahimov H. Əsrin onda biri. Bakı: Avrasiya press, 2005, 384 s.
6. Naxçıvan bayatıları. Bakı: Nurlan, 2009, 356 s.
7. Pirsultanlı P.S. Azərbaycan ağız ədəbiyyatında bayatılar. Gəncə, 2012, 377 s.

*AMEA Naxçıvan Bölməsi
e-mail: ismayilovamahire91@gmail.com

Mahira İsmayilova**Bayati samples in Hussein Ibrahimov's novel
"One-tenth of the century"**

In the article, Hussein Ibrahimov's novel "One-tenth of the century" and Bayati samples in this novel have been involved in research and analysis. The novel "One-tenth of the Century" is considered to be the culmination of Huseyn Ibrahimov's creativity. In this novel, for the first time in the history of our literature, an artistic image of the founder of the School of Eastern Architecture, the famous architect Ajami Nakhchivani was created. The plot of the work is based on this image, and the image of Ajami is at the center of the events. It is also clear from the analysis that the Bayati samples spoken in the language of Ajami and other characters were chosen by the writer in accordance with the characters of the images. The bayati genre is dominated by examples of love, affection, longing, breaking-up, sorrow and grief in the work. The research shows that the bayati genre, which dominates in our oral folk literature, retains this advantage in the novel "One-tenth of the Century". It also plays an important role in improving the national character of the work.

Keyword: *Hussein Ibrahimov, novel, analysis, research, oral folk literature, bayati, national character.*

Махира Исмаилова**Образцы баяты в романе Гусейна Ибрагимова
"Одна десятая века"**

В статье исследованы и проанализированы роман Гусейна Ибрагимова "Одна десятая века" и образцы баяты, вошедшие в этот роман. Роман «Одна десятая века» считается вершиной творчества Гусейна Ибрагимова. В этом романе впервые в истории литературы создан художественный образ основателя школы восточной архитектуры, известного архитектора Аджеми Нахчывани. Сюжетная линия произведения вращается именно вокруг этого образа, и в центре происходящих событий стоит Аджеми. Из проведенного анализа также становится ясно, что образцы баяты, произносимые Аджеми и другими образами, были выбраны писателем в соответствии с характерными особенностями образов. В произведении преобладают мотивы любви, скорби, разлуки и печали баяты. Проведенное исследование показывает, что жанр баяты, доминирующий в нашей устной народной литературе, сохраняет это преимущество и в романе "Одна десятая века". Он также играет большую роль в повышении народного качества работы.

Ключевое слово: *Гусейн Ибрагимов, роман, анализ, исследование, устная народная литература, баяты, народность.*

(Filologiya elmləri doktoru Fərman Xəlilov tərəfindən təqdim edilmişdir)

**Daxilolma tarixi: İlk variant: 13.02.2020
Son variant: 15.06.2020**